

**UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MAKTABLARIDA “TARBIYA” FANINI  
O‘QITISHNI RIVOJLANTIRISHDA MEDIATEXNOLOGIK  
JARAYONLAR VA TAHLIL**

**ANNOTATSIYA.** Maqolada 10-11-sinflarda tarbiya fanini o‘qitishda o‘qituvchilarning darslarda o‘quvchilarda ijtimoiy faol milliy g‘urur, vatanparvarlik kompetentsiyasini mediatexnologiyalar asosida rivojlantirish metodikasi hamda pedagogik texnologiya, interfaol metodlar va ta‘limiy o‘yinlardan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga, ijodiy izlanish va kreativ fikrlash doiralarini kengaytirish bilan birga ularni darslarda o‘rganganlarini hayot bilan bog‘lashga, qiziqishlarini oshirishga yordam beradigan fikrlar bayon qilingan.

**Kalit so‘zlar:** interfaol usullar, mediatexnologiya, axborotli, audiovizualli faol fuqarolik pozitsiyasi, mas'uliyat, majburiyat, huquqiy ong va madaniyat, teran dunyoqarash.

**MEDIA TECHNOLOGICAL PROCESSES AND ANALYSIS IN THE  
DEVELOPMENT OF "EDUCATION" TEACHING IN GENERAL  
SECONDARY SCHOOLS**

**Annotation.** In the article, in the teaching of the science of education in the 10-11th grades, teachers' methods of developing socially active national pride, patriotic competence in students based on media technologies and pedagogical technology, interactive methods and educational games, modern information and communication technologies. the ideas that will help students to think independently, to expand the scope of creative research and creative thinking, to connect what they learned in classes with life, and to increase their interest.

**Key words:** interactive methods, media technology, informative, audiovisual active citizenship position, responsibility, obligation, legal awareness and culture, deep worldview.

## **МЕДИАТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ И АНАЛИЗ В РАЗВИТИИ ПРЕПОДАВАНИЯ «ОБРАЗОВАНИЯ» В ОБЩИХ СРЕДНИХ ШКОЛАХ**

**Аннотация.** В статье в преподавании науки об образовании в 10-11 классах использованы методы учителя по развитию социально активной национальной гордости, патриотической компетентности учащихся на основе медиатехнологий и педагогической технологии, интерактивных методов и обучающих игр, современных информационных и коммуникационные технологии, которые помогут учащимся мыслить самостоятельно, расширить сферу творческих исследований и творческого мышления, связать изученное на занятиях с жизнью, повысить их интерес.

**Ключевые слова:** интерактивные методы, медиатехнологии, информативная, аудиовизуальная активная гражданская позиция, ответственность, обязанность, правосознание и культура, глубокое мировоззрение.

**Kirish.** O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2019 yil 29 apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF–5712–son Farmonida “Xalq ta’limini tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, islohotlar jarayonini izshillik bilan davom ettirish va mantiqiy yakuniga yetkazish muammolarining asosiy yechimi ta’lim tizimini erkinlashtirish ekanligi e’tirof etildi va bunda pedagog xodimlarga quyidagi asosiy talablar qo‘yildi: xalq ta’limini modernizasiya qilish, ilg‘or ta’lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish; –zamonaviy bilim va yuksak ma’naviy–axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali pedagog kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish; –

uzluksiz ta'lim tizimi mazmunini sifat jihatidan yangilash, shuningdek professional kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish; – o'qitish metodikasini takomillashtirish, ta'lim–tarbiya jarayonini individuallashtirish tamoyillarini bosqichma–bosqich tatbiq etish; –xalq ta'limi sohasiga zamonaviy axborot–kommunikasiya texnologiyalari va innovasion loyihalarni joriy etish; – pedagogning o'z sohasida kompetentli, ya'ni o'z ishining ustasi bo'lishi, o'z sohasining sirlarini har tomonlama chuqur bilishi zarurligi [2] ta'kidlandi.

Umumiy o'rta ta'lim tizimida mutaxassislarning pedagogik mahorati va kreativ qobiliyatlariga nisbatan talablarning ortib borayotganligi, jamiyat oldiga har bir pedagogni ijtimoiy sohada olib borilayotgan islohotlarning faol ishtirokchisiga aylantirish hamda uni ro'yobga chiqarishga qulay sharoitlarni yaratish muammosini qo'yimoqda. Chunki bunday ehtiyoj tarbiya fanini o'qitish metodikadagi yangi paradigma – didaktik tizim orqali spiralsimon metodik yondashish, ta'lim texnologiyalari asosini tashkil etuvchi jamiyatdagi yangicha qarashlar – ob'ektiv dunyoni yaxlit idrok etadigan, o'zligini tuchunadigan, insoniy qadr– qimmatni ulug'laydigan o'quvchini tarbiyalash mamlakat taraqqiyoti va ravnaqining bosh mezoniga aylanmoqda.

Ta'limda o'qitish jarayonida o'quvchiga tarbiyaviy ta'sir etish usullari darsning 2–maqsadi asosida amalga oshirilishida, faxrlanish, vatanparvarlik huissini singdirishda individual–tipologik xususiyati hisobga olinib metodik yondashilishi lozim [3] deyiladi.

Demak bunday metodik yondashuv orqali 10–11-sinf o'quvchilari o'z Vatani, maktabi, oilasi, ota–onasi, do'stlari bilan faxrlanadi, g'ururlanadi. G'urur – bu insondagi faxr tuyg'usi. A.Ibrohimov, X.Sultonov va N.Jo'raevlarning e'tirof etishisha “Shaxs g'ururi – bu faxrdir. Har bir shaxs o'zining yutuqlaridan mamnuniyat hissini tuyadi. Ota–ona qobil farzandlaridan, ustoz iste'dodli shogirdidan, yozuvshi yaxshi asaridan, bog'bon so'lim bog'idan faxrlanadi” [4:47].

Tarbiya fanini o'qishda o'quvchi ko'proq milliy g'urur haqida ma'lumotga ega boladi. Milliy g'urur esa “Falsafa qomusiy lug'ati”da “shaxs, ijtimoiy

guruhning milliy o'z-o'zini anglashi asosida shakllanadigan, ajdodlari qoldirgan moddiy, ma'naviy merosdan, o'z xalqining jahon sivilizatsiyasiga qo'yilgan hissassi, o'zga millatlar oldidagi qadr-qimmat, obro'-e'tiboridan faxrlanish hissini ifodalovshi tuchuncha" [5:187], deb ifodalaydi.

OTM talabalarida Vatan ravnaqi, fidoiyluk milliy iftixor tuyg'usini rivojlantirishga doir tadqiqotlar olib borgan D.I.Ro'ziyeva esa milliy iftixor, fidoiyluk tuyg'usini milliy g'urur bilan birgalikda ta'riflaydi: "Milliy g'urur, milliy iftixor o'zi mansub bo'lgan millat, xalqning ravnaqi, taraqqiyoti uchun kurashishnigina emas, shu bilan birga o'zga millatga mansub kich ilarga hurmat-ehtirom, fidoiyluk ko'rsatishni taqozo qiladi. Bunday tuyg'uga esa ma'naviy yetuk kichi milliy g'ururni millatparastlikdan farqlay oladi, boshqa millat vakillarining izzat nafsi va g'ururini kamsitmaydi. Shuningdek, milliy g'urur va iftixor tuyg'usiga ega insonda milliy o'zlikni anglash tuyg'usi shakllanadi" [6:31]

Mazkur fikrga asoslanib aytish mumkinki, zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilari axborot muhiti sharoitida, dasturiy ta'lim vositalari asosida ta'lim-tarbiya jarayonini ham qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi. Chunki, hozirgi kunda umumiy o'rta ta'lim muassasalarida yaratilayotgan bunday sharoitlar bilan bir qatorda, o'qituvchi o'quvchilarni fidoiyluk, vatanparvarlik, mehribonlik, shukronalik, insonparvarlik tuyg'ulariga yo'naltirishda quyidagi talablar: – ta'limni tubdan demokratlashtirish; – uzluksiz ta'lim g'oyasi, ya'ni "ta'lim butun umr davomida" g'oyasi. Bu nafaqat mutaxassislarni tayyorlash vositasi, balki jamiyatga ongli, insonlarni yetkazib berish hamdir; – ta'limni globallashtirishga erishish ta'limni axborotlashtirish bilan bir qatorda zamonaviy o'zgarishlar barcha imkoniyatlardan foydalana oladigan, o'ziga va o'z ichiga nisbatan talabchan, ta'lim-tarbiya jarayoniga kreativ yondashadigan, o'z sohasining sirlarini har tomonlama chuqur bilgan, o'zini-o'zi rivojlantiruvchi hamda o'z qobiliyati va imkoniyatlarini to'la ishga sola oladigan pedagoglarni faoliyat ko'rsatishini talab qiladi [1].

Tarbiya fanini o'qitishga ham innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash yaxshi samara beradi. O'qitishning bu shakli asosan kompyuterga tayanganligi uchun ta'lim oluvchilarda xohish va qiziqish uyg'otadi.

Ayni paytda, o'qitishning elektron–modulli shaklida asosiy e'tibor ta'lim berishga qaratiladi. Buning natijasida ta'lim oluvchining tarbiyalanganlik darajasini kuzatish sheklanadi. Shu sababli ta'lim beruvshi o'qitish jarayonida ta'lim oluvchini tarbiyalab borishi taqozo etiladi. Bu borada ilmiy–nazariy va amaliy ishlanmalar yaratilmoqda.

O'qitishning elektron–modulli shakli bo'yicha xorijiy mamlakatlarda o'ziga xos tajribalar mavjud. Misol uchun, oliy pedagogik ta'lim jarayonida nisbatan ko'proq elektron–modulli shaklidan foydalaniladi. Shu sababli bu mamlakatda mazkur ta'lim shaklining o'ziga xos shakllari va tuchunchalari ishlab chiq ilgan. Bu o'rinda ana shunday tuchunchalardan eng muhimlarini e'tiboringizga havola etamiz: Elektron darslik fanga oid materiallarni dinamik ravishda talqin qiluvshi va maxsus dasturlardan foydalanib tuzilgan o'quv adabiyoti. Elektron uslubiy qo'llanma–bu pedagogik tajribani umumlashtirish va uzatish hamda ta'lim faoliyatining yangi modellarini takomillashtirish va tarqatishga mo'ljallangan o'quv adabiyoti. Elektron shakldagi materiallar – bu elektron darslik, elektron o'quv qo'llanmalar, elektron ma'ruza matnlari va laboratoriya ishlanmalari majmuidir. 10–11–sinf o'quvchilari mazkur tuchunchalarni o'zlashtirishi va kelgusi faoliyatida o'qitishning elektron–modulli shaklidan foydalanish ko'nikmasini egallashi kerak. “Tarbiya” fanini o'qitishda elektron–modulli shakldan foydalanish. Bizningsha, 10–11–sinflarda ham “Tarbiya” fanini o'qitishda noan'anaviy ta'lim shakllaridan foydalanish muhim o'rin tutadi. Bu borada mazkur yangi fanning an'anaviy ta'lim shakllaridan ko'ra, noan'anaviy shakllari asosida o'qitish asosiy vazifalarimizdan hisoblanadi. “Tarbiya” fanini o'qitishda elektron–modulli shakldan foydalanish quyidagilarga asoslaniladi:

– mazkur fanning har bir mavzusi o'quv materiallari kompyuter dasturida joylashtiriladi;

–o‘quv materiallarini joylashtirishda darslikda berilgan matnlardan tashqari qo‘shimcha ma‘lumotlar va axborotlar kiritiladi;

–o‘quv materiallarining oltmish–yetmish foizini mustaqil ta‘lim topshiriqlari tashkil etadi;

–o‘quvchilar aynan mustaqil ta‘lim topshiriqlarini bajarishi bilan mavzularni o‘zlashtirgan hisoblanadi;

–o‘quvchilarning o‘zlashtirganlik darajasi virtual tarzda baholanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligining 2020–yil 26 oktyabrdagi Buyrug‘i bilan tasdiqlangan “Tarbiya” fani bo‘yicha davlat ta‘lim standartlarida mazkur fanni o‘qitishda ta‘limning eng zamonaviy shakllariga tayanish belgilangan. Chunki, bu fan shaxs hayotidagi eng muhim masala–tarbiyani amalga oshiradi. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligining 2020–yil 14–oktyabrdagi 235–sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan “Tarbiya” fani uchun umumiy o‘rta ta‘limning davlat ta‘lim standartida quyidagilar belgilangan:

– “Tarbiya” fanining asosiy maqsadi ma‘naviy barkamol va intellektual rivojlangan shaxsni tarbiyalashdan iborat;

– mazkur fan o‘qitish jarayonida umuminsoniy va milliy qadriyatlar asosida o‘quvchilarni tarbiyalaydi;

– fan orqali kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlash uchun ta‘lim, fan va ishlab chiq arishning samarali integratsiyasiga asoslaniladi va h.k.

Ta‘lim yo‘nalishida tuzilgan dasturiy vosita deb, shunday dasturiy vositaga aytiladiki, ularda qandaydir predmetli soha aks ettiriladi, uni o‘zlashtirish uchun u yoki bu darajada texnologiya amalga oshiriladi. Dasturiy vosita orqali o‘quv axborotni ekranda har–xil ko‘rinishda berish, bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini tashkillashtirish, o‘quv yoki amaliy faoliyatida bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtirish, o‘qish natijalarini nazorat qilishni samarali amalga oshirish, takrorlash, o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini faollashtirish, ma‘lum turdagi fikrlash ko‘rinishlarini takomillashtirish va rivojlantirish mumkin. Dasturiy vositalarni funktsional jihatdan quyidagi tiplarga ajratish mumkin: amaliy dasturlar, foydalanuvshini kompyuter bilan o‘quv dialogini tashkillashtirish uchun

mo'ljallangan. Ko'pincha ularni pedagogik dasturiy vositalar deb ham aytiladi. Pedagogik dasturiy vositalarning funktsional qo'llanilishi—o'quv axborotni taqdim etish va ta'lim olishga yo'naltirishdir. Bunda ta'lim oluvchiga nisbatan individual yondashishni hisobga olish kerak. Odatda pedagogik dasturiy vositalar yangi axborotlarni o'zlashtirishni nazarda tutadi; test, diagnostik dasturlashning maqsadi ta'lim oluvchining xato xarakatlarini sababini aniqlash, uning bilim, malaka va ko'nikmasini baholash, uning o'zlashtirish darajasini aniqlash yoki intellektual rivojlanishini aniqlash.

Instrumental dasturiy vositalar: o'quv yo'nalishida tuzilgan dasturiy vositalarni ishlab chiqishga qaratilgan, o'quv metodik va tashkillovchi materialni tayyorlash, grafik yoki tovushli imkoniyatlarni yaratish va hakoza. Pedagogik dasturiy vositalar o'quv jarayonini texnologik ta'minlashni amalga oshiradi. Ular kompyuter va telekommunikatsiya texnologiyalarini ishlatishga asoslangan. Pedagogik dasturiy vositalarga quyidagilar kiradi:

Pedagogik–metodik dasturiy vositalarni quyidagilarga ajratish mumkin:

1. O'rgatuvchi dasturlar – o'quvshilarning bilim darajasi va qiziqishlaridan kelib chiqib yangi bilimlarni o'zlashtirishga yonaltiradi;
2. Test dasturlari – egallangan bilim, malaka va konikmalarni tekshirish yoki baholash maqsadlarida qollaniladi;
3. Mashq qildirgishlar – avval o'zlashtirilgan o'quv materialini takrorlash va mustahkamlashga xizmat qiladi;
4. O'qituvchi ishtirokidagi virtual o'quv muhitini shakllantiruvchi dasturlar.

Multimedia dasturiy vositalari dasturiy mahsulotlarning nisbatan yangi sinfi hisoblanadi. U ma'lumotlarni qayta ishlash muhitining o'zgarishi, lazerli disklarning paydo bo'lishi, ma'lumotlar tarmoqli texnologiyasining rivojlanishi natijasida shakllandi. Sun'iy intellekt tizimlari. Bu sohadagi izlanishlarni to'rt yo'nalishga bo'lish mumkin: ijodiy jarayonlarni imitatsiya qiluvchi tizimlar. Ushbu yo'nalish kompyuterda o'yinlarni (shaxmat, shashka va h.k.), avtomatik tajriba qilishni va boshqalarni amalga oshiradigan dasturiy ta'minotni yaratish bilan shug'ullanadi; bilimlarga asoslangan intellektual tizimlar.[7:122]

Xulosa sifatida shuni aytish lozimki Tarbiya fanining asosiy bosh mezonlari vatanparvarlik – o‘z taqdiri, faoliyatini vatan taqdiri bilan bog‘lagan kishilarga xos fazilatdir. Bu fazilat milliy taraqqiyotning imkoniyatlari, shon–shuhrati, obro‘–e‘tibori ham shu millat kich ilarining vatanparvarlik tuyg‘ulari bilan bog‘liq. Vatanparvarlik milliy va umumbashariy qadriyatlarning eng muhim tarkibiy qismidir. Ajdodlarimiz vatan, xalq manfaati yo‘lida, milliy qadr–qimmat, or–nomus uchun jonlarini ham qurbon qilganlar. Bu esa ularning Vatanga bo‘lgan munosabatida namoyon bo‘lgan. Vatanga bo‘lgan muhabbat milliy g‘ururni paydo qilib, inson faoliyatiga maqsad va yo‘nalish beradi. Biroq bu faoliyat ijtimoiy tamoyil kasb etib, millatning iftixori darajasi ko‘tarilganda taraqqiyotga turtki beradi.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI**

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 sentyabrdagi PQ-3931-son “Xalq ta’limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish shora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qaror. Qonun xujjatlari to‘plami, 2018.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi ([www.lex.uz](http://www.lex.uz)), 2019 yil 29 aprel
3. Slastenin V.A., Kashirin V.P. Psixologi i pedagogika. – M.: Akadema, 2001. 477 s
4. Ibroximov A., Sultonov X., Jo‘raev N. Vatan tug‘usi. –T.: O‘zbek., 1996. 229-b.
5. Falsafa: Qomusiy lug‘at. –T.: O‘zb. Faylasuf. milliy jam., Sharq, 2004. 271-b.
6. Ro‘zieva D.I. Talabalarda milliy iftixor tuyg‘usini shakllantirish. –T.: Fan. Monografiya. 2007. 131-b.
7. Mardonov Sh. Pedagogika fanidan o‘qitishning elektron-modulli didaktik ta’minotini ishlab chiqish texnologiyasi. –T.: 2021 88-B.
8. Kamolova M. Ta’lim tizimida foydalanishga mo‘ljallangan dasturiy ta’lim vositalari tasnifi “PEDAGOGS” international research journal ISSN: 2181-4027\_SJIF: 4.995

